

УДК 17.0:[124.5 – 047.44

ЕТИКА В. ШИНКАРУКА: АКсіОЛОГіЧНИЙ АНАЛіЗ

Тетяна Рева

*Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
Інститут практичної культурології та арт-менеджменту,
кафедра публічного управління та гуманітарних наук
вул. Лаврська, 9, 02000, м. Київ, Україна*

На засадах аксіологічного підходу проаналізовано основні філософські погляди українського філософа В. Шинкарука. Розглянуто авторську інтерпретацію ціннісної тріади «Любов – Віра – Надія» В. Шинкарука та його вчення про форми людського світогляду.

Ключові слова: Володимир Шинкарук, Київська школа філософії, світогляд, віра, надія, любов.

В умовах динамічного розвитку сучасного суспільства – технологій, комунікації, зброї, міжнародної кооперації – людство продовжує пошуки універсальних принципів співіснування у соціумі, щоб уникнути Гобсівської «війни всіх проти всіх». Такими принципами є моральні цінності, що вироблялися поколіннями – любов, віра, надія, доброта.

З 2014 року Україна перебуває у стані «неоголошеної» війни, яка несе в собі людське горе, трагедії та руйнування – як матеріальне, так і духовне. Суспільство потребує вироблення системи моральних норм відповідно до викликів часу. Саме це актуалізує розгляд етичної концепції В. Шинкарука, яка увібрала в себе традиції європейської та української філософії.

Багато праць вітчизняних науковців присвячені аналізу діяльності Київської школи філософії, серед них – І. Бичко, М. Бойченко, Л. Губерський, А. Залужна, В. Кремінь, А. Конверський, М. Попович, І. Огородник та ін. Філософські погляди В. Шинкарука аналізували у своїх працях П. Йолон, В. Кубійович, В. Ярошовець, С. Грабовський, М. Козловець, В. Табачковський та ін. Не дивлячись на ґрунтовні дослідження ідей філософа, його етичні погляди набули не досить широкого висвітлення у науковому просторі, що й обумовлює потребу в аналізі його етичної концепції.

Мета статті – проаналізувати етичні погляди Володимира Шинкарука.

Після Другої світової війни Західна Європа переживає ренесанс лівих доктрин, що було реакцією на «катастрофу людяності», до якої призвели ультраправі течії – націонал-соціалізм та фашизм. Ці тенденції охопили європейські суспільства (студентські виступи у Франції, Німеччині, Великобританії) та європейську філософію – відбувається повернення до Сартрівського «марксизму з людським обличчям» – неомарксизму або інтерпретативного марксизму. Н. Поліщук визначає інтерпретативний марксизм як сукупність філософських теорій, кожна з яких, використовуючи одну чи більше відповідно потрактованих ідей Маркса, розробила самостійний філософський зміст [1, с. 363]. Ціла плеяда видатних філософів ХХ століття відносяться до неї – Т. Адорно, Г. Маркузе, М. Горкгаймер, Ю. Габермас, Ж.-П. Сартр, М. Естер, Л.-П. Альтюссер та ін.

На шістдесяті роки ХХ століття в Україні припадає так званий період «Хрущовської відлиги», яка характеризується національно-культурним відродженням. З'являються молоді митці, які відходять від догм партійної ідеології – «шестидесятники» Л. Костенко, В. Симоненко, А. Горська, Г. Тютюнник, Б. Олійник, В. Дончик та ін. В українській філософській думці цього періоду виділяють два напрями філософії – офіційна філософія,

орієнтована на державно-партійну ідеологію та філософія шестидесятників, які здійснили спробу «гуманізації марксизму» [2, с. 20]. Саме завдяки їх науковим розвідкам у Києві виникає власна філософська школа – Київська школа філософії (В. Ярошовець) [3, с. 103], або Київська філософська школа (І. Бичко), засновником якої був видатний український філософ П. Копнін. Вона, на думку І. Бичка, є третьою філософською школою, що продовжила традицію попередніх двох – екзистенційної школи М. Бердяєва та школи філософів «Розстріляного Відродження» [4, с. 139]. Представниками Київської школи філософії були: О. Яценко, В. Іванов, Б. Рутковський, С. Кримський, В. Малахов, В. Шинкарук та ін.

С. Грабовський виокремлює дві «неформальні» течії українського неомарксизму – «червоний позитивізм» та «червоний екзистенціалізм». Засновником останнього був видатний український вчений Володимир Іларіонович Шинкарук [5].

Володимир Іларіонович Шинкарук – громадський діяч, український філософ другої половини ХХ століття, неомарксист. Закінчив філософський факультет Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка, де його вшановують дотепер. У червоному корпусі університету є іменна аудиторія В. Шинкарука. Протягом багатьох років він очолював Інститут філософії ім. Г. Сковороди та товариство «Знання», яке щороку проводить міжнародні наукові конференції пам'яті філософа – «Шинкаруківські читання».

Його наукові праці характеризуються широким спектром питань від традиційного для радянського періоду марксизму-ленінізму та діалектики Гегеля до філософії історії та української філософської антропології.

Етична концепція В. Шинкарука – це синтез європейських та українських підходів до трактування фундаментальних людських цінностей – віри, надії, любові, добра, зла тощо.

В. Шинкарук проголошує, що світогляд людини виступає у двох формах: світогляд як спосіб освоєння світу та світогляд як світ, перетворений духовною діяльністю. На думку філософа, людина здійснює освоєння світу у трьох формах – матеріальна практика, пізнання та духовне перетворення. Матеріальна практика – це освоєння природної дійсності через її практичне перетворення й пристосування для задоволення суспільних потреб. Пізнання – це побудова власної теоретичної «моделі світу». Духовне перетворення – «створення образів й уявлень, в яких зовнішня чужість і ворожість до людини ще неосвоєного нею зовнішнього світу долаються духовно – шляхом створення «моделі» істинно людського світу, адекватного людським вищим бажанням і потребам» [6].

В. Шинкарук виділяє два типи світу: наявного буття та сутнісного буття. Перший проявляється у людській життєдіяльності. Другий має трансцендентний характер, тобто передбачає наявність вищого порядку, який формує людські ідеали, розуміння добра, істини та краси.

Наслідуючи ідеї Фоми Аквінського, який проголошував богословські цінності – віру, надію, любов головними провідниками людського життя, В. Шинкарук зазначає, що «світ цього життя – це світ, даний нам у нашій вірі, надії та любові» [7, с. 147]. Ці три цінності він поєднує філософськими інтерпретаціями минулого, теперішнього та майбутнього. Філософ стверджує, що цінності пов'язані з конкретним часом. Любов – з теперішнім, а надія та віра – з майбутнім.

Основою духовного буття людини, на думку філософа, є особливий рід чуттєвості – любов. Саме вона допомагає людині удосконалювати себе. Це положення є гармонічним продовженням ідеї про поступ І. Франка, який проголошував любов запорукою духовного розвитку особистості [8, с. 465]. Любов, на думку В. Шинкарука, це особливе, сердечне почуття, одержимість яким часто набуває сили пристрасті і задоволення якого приносить вищі радості буття [9, с. 324]. Філософ звертає увагу на багатогранність любові – кохання,

любов до Вітчизни, материнську любов і любов як одержимість працею за покликанням. Він підкреслює її важливість у здобутті щастя, проводячи паралелі з поняттям «сродної праці» Г. Сковороди. Останній пояснював її через дихотомію розумної та «сліпої» натури. «Сродність» – це всезагальний принцип відповідності вищому, розумному началу, адже завдяки йому можна здобути щастя: «Сколько должностей, столько сродностей. Сии разные к различным должностям божественныя побуждения означались у них разными разных человеков именами, своими сродностями прославившихся. Однак все сии дарования столь различныя един и той же дух святой действует» [10, с. 163]. Натомість домінування сліпої натури у людині веде лише до руйнування людського духу шляхом страждань.

В. Шинкарук виокремлює три властивості любові, що відрізняють її від інших чеснот – наявність ідеально-реальних предметів, смисло-життєвий сенс та процес перетворення.

По-перше, любов передбачає наявність предметів любові, що одночасно є ідеально-реальними. Це означає, що вони являють собою не лише об'єкт, на який спрямована любов, а і його образ. Таким чином, людина любить не тільки фізичне втілення, а й ідею, що покладена в його основу. Такими ідеально-реальними предметами є матір, кохана, Батьківщина. Наприклад, матір, з одного боку, – це втілення реальної жінки, з іншого – це втілення цінностей (доброта, вірність, чесність).

По-друге, смисло-життєвий сенс любові означає, що вона визначає характер нашого сприйняття світу, те, заради чого людині варто жити. Служіння любові – насолода, втрата любові – страждання або жертвність.

По-третє, кожна любов завжди містить процес перетворення певних образів, предметів, знань в ідеали. На думку В. Шинкарука, любов персоніфікує та створює ідеальну реальність [7, с. 147].

Дослідник доходить висновку, що любов – «це те, що підносить людину над усіма марнотами сьогодення до вищих духовних поривань, що поєднують розум з її серцем» [9 с. 325].

Любов рухає світ, однак «для осяяння і прозріння вічності любов має животворитися вірою. Віра дає людині силу жити. Філософ пропонує три інтерпретації віри:

– як форма і спосіб сприйняття соціальної інформації, норм, цінностей та ідеалів суспільного життя, коли вони, не будучи даними власним практичним чи пізнавальним досвідом, приймаються як очевидні факти чи характеристики об'єктивної дійсності, суцього і належного;

– як засіб освоєння досвіду попередніх поколінь, сприйняття сподівань, очікувань та надій щодо майбутнього. Фактично В. Шинкарук модифікує концепцію віри та можливості С. К'єркігора [11, с. 244];

– як здатність сприймати і переживати можливе як дійсне, ймовірне як вірогідне [12, с. 389].

В. Шинкарук стверджує, що протягом людського життя людина постійно змушена обирати та приймати рішення. Її вибір завжди базується на досвіді попередників та власних переконаннях. Основою цих двох чинників є віра: віра в досвід та віра у власну правоту. Філософ аналізує роль віри в житті людини і розкриває її природу. По-перше, він наголошує на авторитарній природі віри, яка проявляється у негнучкості мислення та однозначності. По-друге, В. Шинкарук у новій формі повторює ідею Сократа та Г. Сковороди про зв'язок логосу та віри. Це означає, що протилежністю віри є не знання, а сумнів. По-третє, віра завжди має базуватися на любові, в іншому випадку вона перетворюється на екстремізм. «Екстремізм – це віра, що витіснила любов та доброту і базується на ненависті» [7, с. 150].

Останньою фундаментальною цінністю людського буття, на думку В. Шинкарука, є надія.

Надія – це одна з форм сприйняття майбутнього в духовному житті людини, де бажане, потрібне чи необхідне бачиться й очікується як реальність, що повинна здійснитися [13, с. 394]. В. Шинкарук порівнює поняття мрії та надії, адже обидві безпосередньо стосуються майбутнього. Він виокремлює такі відмінності між цими спорідненими поняттями. По-перше – це сутність. Мрія завжди вигадка, у той час, як надія передбачає настання. По-друге, надія сприймає майбутнє не лише як можливе, а також як належне та необхідне. По-третє, в надії відображаються життєві інтереси, потреби і сподівання особи і суспільства, тому вона завжди має конкретно-історичний зміст. Філософ звертає увагу, що у релігійному світогляді надія інтерпретується як ілюзорна мрія про врятування від соціальних злиднів і страждань, а у науковому світогляді надія і віра базуються на знаннях, практичних переконаннях [7, с. 150].

Отже, В. Шинкарук дає таке визначення надії – це мрія в реалізацію, якої ми повірили, мрія, що стала об'єктом віри [13, с. 394].

Зрештою, філософ зазначає, що людина за своєю природою амбівалентна, у ній завжди борються два начала – егоїстичне та альтруїстичне, і яке з цих начал перемаже, залежить від самовдосконалення людини та цінностей, які панують у соціумі. В. Шинкарук цитує старе прислів'я: «Зумій себе здолати, щоб стати собою» [9, с. 325]. На думку філософа, лише демократична та соціальна держава може забезпечити розвиток доброго начала людини.

Таким чином, аналізуючи людину як амбівалентну істоту, яка має «добре» та «зле» начала, В. Шинкарук стверджував, що основне джерело людської доброти є духовне самовдосконалення особистості. Людина має працювати та виховувати в собі моральні чесноти. Рефлексуєючи триаду «Віра-Надія-Любов», філософ визначає їх як взаємодетермінати: «Для осяяння і прозріння вічності любов має животворитися вірою. Щоб вірити у щось, потрібно, щоб воно стало предметом любові. Без любові немає предмета для надії». Його етична концепція є, з одного боку, продовженням української етичної традиції християнської філософії Г. Сковороди, який у праці «Вступні двері до християнської добронравності» писав «Віра – це закрите всім радам блаженство, ніби здаля проглядає у підзорну трубу, з якою зображується. При ній необхідно має бути надія <...> Ці добродійності приводять нарешті людське серце, начебто надійний вітер корабель, у гавань любові, і їй доручає» [14, с. 148]. З другого боку, В. Шинкарук синтезував різноманітні етичні концепції провідних європейських філософів від найдавніших часів до його сучасників – Сократа, Епікура, Ф. Аквінського, Ф. Бекона, К. Маркса, С. К'єркігора, Ж.-П. Сартра, А. Камю та ін.

Список використаної літератури:

1. Поліщук Н. Марксизм / Н. Поліщук / Філософський енциклопедичний словник. – Київ: Абрис, 2002. – С. 362-364.
2. Залужна А.Є. Світоглядно-антропологічні тенденції духовно-моральних пошуків у вітчизняній філософії другої половини ХХ ст. / А.Є. Залужна // Наука. Релігія. Суспільство. – 2010. – № 1. – С. 19-20.
3. Ярошовець В. Філософія В.І. Шинкарука: Екзистенційально-антропологічний вимір / Володимир Ярошовець. – С. 102-108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/28591.
4. Козловець М. Пам'яті мислителя-гуманіста: треті Шинкаруківські читання / М. Козловець // Філософська думка. – 2005. – № 5. – С. 138-141.

5. Грабовський С. Філософ Володимир Шинкарук та український неомарксизм / Сергій Грабовський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/1114811.html>.
6. Шинкарук В.І. Про смисл буття / Володимир Іларіонович Шинкарук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://znannya.org.ua/index.php/arkhiv/62-suspilstvo-arkhiv/306-pro-smisl-buttya>.
7. Шинкарук В.І. Віра, надія, любов / Володимир Іларіонович Шинкарук // Віче. – 1994. – № 3. – С. 144–150.
8. Франко І. Що таке поступ? / Будівничий української державності. Хрестоматія політологічних статей Івана Франка / Іван Франко. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 421-469.
9. Шинкарук В.І. Про смисл буття / Володимир Іларіонович Шинкарук / Вибрані твори: у 3-х томах. – Київ: Український Центр духовної культури, 2004. – Т. 3. – Ч. II. – С. 322-325.
10. Сковорода Г. Наркіс // Твори: у двох томах / Г. Сковорода. – К.: Обереги, 2005. – Т. 1. Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – С. 151-187.
11. Кьеркегор С. Понятие страха / Сёрен Кьеркигор / Страх и трепет. – Москва: Издательство: «Республика», 1993. – С. 115-250.
12. Шинкарук В.І. Віра / Володимир Іларіонович Шинкарук / Вибрані твори: у 3-х томах. – Київ: Український Центр духовної культури, 2004. – Т. 3. – Ч. I. – С. 389-390.
13. Шинкарук В.І. Надія / Володимир Іларіонович Шинкарук / Вибрані твори: у 3-х томах. – Київ: Український Центр духовної культури, 2004. – Т. 3. – Ч. I. – С. 394.
14. Сковорода Г. Вступні двері до християнської добронравності / Григорій Сковорода / Твори: у 2-х томах. – Київ: Видавництво «Обереги», 2005. – Т.1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – С. 140-150.

ETHICS OF V. SHYNKARUK: AXIOLOGICAL ANALYSIS

Tetiana Reva

*National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts,
Institute of Practical Culturology and Art-Management,
Department of Public Management and Humanitarian Studies
Lavrska str., 9, 02000, Kyiv, Ukraine*

Using the axiological approach, the main philosophical views of V. Shynkaruk are analysed. The philosopher's interpretation of the value trinity «Love – Belief-Hope» and his teachings about the form of human worldview are highlighted.

Key words: Volodymyr Shynkaruk, Kyiv School of Philosophy, worldview, belief, hope, love.